

AMERİKA'DAKİ MEVLÂNALAR

Bengü ERGÜNER-TEKİNALP*

ÖZ

Bu bölüm, Batı dünyasında Rumi olarak tanınan Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çok katmanlı yansımalarını incelemektedir. Çalışma, tarihsel kaynaklar, çeviri örnekleri ve kültürel temsiller üzerinden yürütülen tarihsel-kültürel söylem analizi yaklaşımıyla yapılandırılmıştır. 1970'lerde Amerika'da yükselen maneviyat arayışı dalgasıyla Mevlâna'ya olan ilgi artmış; popülerleştirilmiş yeniden yoruma dayalı çevirileri sayesinde popüler kültürde geniş bir karşılık bulmuştur. Ancak bu süreçte Mevlâna'nın öğretileri, büyük ölçüde İslami bağlamından kopararak evrensel bir “mistik bilgelik” söylemi içine yerleştirilmiştir. Mevlâna'nın Amerikan akademisindeki temsil biçimleri ayrıca oryantalizm ve kültürel yağmacılık perspektiflerinden değerlendirilmektedir. Bu farklı temsillerin bir sonucu olarak, günümüzde Mevlâna, Amerika'da üç ayrı şekilde karşımıza çıkmaktadır: popüler kültürün ilham verici “Rumi”si, İslami geleneğe bağlı alim Mevlâna ve akademik dünyanın eleştirel incelemelerine ve sosyal ve beşerî bilimlere konu olan düşünür. Bu üç imge, Mevlâna'nın Batı'da nasıl algılandığını ve yeniden anlamlandırıldığını ifade eder. Mevlâna'nın zaman ve kültürleri aşan öğretileri, insanın içsel dönüşümüne, sevgiye, adalete ve birliğe dair evrensel bir çağrıdır. Bu evrensellik, onun farklı kültürlerde yeniden yorumlanmasına ve her dönemde yeniden anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, ABD, Evrensel, Çeviri ve Yorum, Kültürel Yeniden İnşa.

* Prof. Dr., Drake Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık Eğitimi Bölümü Başkanı, Iowa / Amerika Birleşik Devletleri. bengu.tekinalp@drake.edu

Mevlanas in America

Bengü ERGÜNER-TEKİNALP[†]

Abstract

This chapter explores the multilayered reflections of Mevlâna Celâleddin-i Rumi who is known in the Western world as “Rumi” in the United States. The study employs a historical-cultural discourse analysis, drawing on historical sources, translation examples, and cultural representations. Interest in Mevlâna grew significantly during the spiritual awakening in the 1970s in America. As a result, through the interpretive, popularized translations, his works found a wide resonance in popular culture. Yet, in this process, Mevlâna’s teachings were largely detached from their Islamic context and reframed within a universal discourse of “mystical wisdom”. Mevlâna’s representations in American academia are also examined through the lenses of orientalism and cultural appropriation. As a result of differing portrayals, three distinct images of Mevlâna have emerged in contemporary America: the inspirational “Rumi” of popular culture, the Islamic scholar rooted in spiritual tradition, and the spiritual and intellectual figure studied in the social sciences and humanities. Together, these images reveal how Rumi has been perceived and reinterpreted across Western contexts. Ultimately, Rumi’s timeless teachings stand as a universal call to inner transformation, love, justice, and unity. This enduring universality allows his message to be reinterpreted across cultures and rediscovered anew in every era.

Keywords: Mevlana, USA, Universal, Translation and Interpretation, Cultural Reconstruction.

Giriş

Mevlâna Celâleddin-i Rumi, özellikle 1990'lardan itibaren Avrupa ve ABD'de giderek artan bir popülerlik kazanarak, popüler yazın, edebiyat ve kültür alanlarında önemli bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevlâna'nın eserlerinin kültürel ve zamansal sınırları aşan İlahi Aşk, maneviyat ve insan varoluşunun doğası üzerine olan mesajı modern dünyada manevi bir anlam arayışında olan insanların duyarlılıkları ile örtüştüğü için popülerliğini sürdürmektedir. Coleman Barks tarafından 1990'larda yapılan İngilizce çeviri düzen-

[†] Prof. Dr., Drake University, Faculty of Education, Head of the Department of Psychological Counseling Education, Iowa / USA. bengu.tekinalp@drake.edu

lemeleri, Amerika'nın en çok okunan gazetesi USA Today tarafından tavsiye edilerek Mevlâna'nın Amerika'da geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmasına sebep olmuştur (Lewis, 2000, 1). Çevirileri dünya çapında iki milyondan fazla satılarak Kuzey Amerika'da en çok satan şair kabul edilmektedir (Naghme-Abbaspour ve Amini, 2022, 185; Lewis, 2000; Marks, 1997).

Bu bölümü yazarken temel mesajı en kısa ve açık şekilde ifade etmeye çalışırken bir yazar olarak karşıma pek çok ideolojik ve etik sorun çıktı. Öncelikle Doğu, Batı, Orta Doğu gibi kavramlar sömürge zihniyetine dayalı, “medeniyetler çatışması” gibi problemli ifadelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan kavramlardır. Edward Said'in (1978) belirttiği gibi “oryantalist düşüncenin genel temeli, dünyayı iki eşitsiz parçaya keskin bir şekilde kutuplaşmış olarak böler; ‘farklı’ olana Oryantal, ‘bizim’ dünyamız diye tanımlanana da Batı denir” Dahası, İslam bir coğrafyaya bağlı değildir dolayısıyla İslam'a dayalı çalışmalarda Doğu ve Batı keskin ayrımı yapmak doğru değildir. Ancak yazıda ve anlaşılma kolaylığı sağlama açısından bu metinde Doğu/Batı kavramlarını kullanacağım. Amerika Birleşik Devletleri bağlamında bir çalışma olduğundan orada tanınan ismi Rumi ve İslam bağlamında tanınan haliyle Mevlâna isimlerini farklı bağlamlara göre değiştirerek kullandığım gibi yazım akışını kolaylaştırmak için tam ülke adı yerine Amerika ifadesini kullanacağım.

Amerika'da Rumi: Hayranlığı Anlamak

İslam dünyası dışında Amerika'dan başka hiçbir ülkede Mevlâna'nın eserlerine karşı böylesine şaşırtıcı ve artan bir ilgi bulunamaz (El-Zein, 2000, 72). Özellikle son yirmi yılda, Amerika ve Avrupa'nın da birçok ülkesinde Mevlâna'nın şiirlerinin çeşitli dillere çevirileri yapılmakta ve büyük bir ilgiyle okunmaktadır. Bu çeviriler arasında, Batı dünyasında Dîvân-ı Kebîr'in Mesnevî'ye oranla daha fazla ilgi gördüğü dikkat çekmektedir (Şimşekler, 2007, 194). Rumi olarak tanınan Hz. Mevlâna'nın, sekiz yüzyıl önce yaşamış bir Müslüman alim olmasına rağmen şiirlerinin ve öğretilerinin Batı'da özellikle Amerika'da böylesine geniş bir yankı uyandırması, özellikle 11 Eylül sonrası artan İslamofobi bağlamında hem şaşırtıcı hem de paradoksal bir durum olarak değerlendirilebilir. Bu olağanüstü

hayranlık “Rumi-Mania” (Weightman ve Safavi, alıntı: Naghmeh-Abbaspour ve Amini, 2022, 185) ve “Rumi fenomeni” olarak adlandırılmıştır (El-Zein’in, 2000, 72). Mevlâna’ya duyulan hayranlık dalgası, birçok soruyu gündeme getirmiş ve çeviribilim, edebiyat ve teoloji alanlarındaki pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. İslamofobi arka planında bir İslam aliminin bu kadar hayranlık uyandırması paradoksunun bir açıklaması çevirilerde kültür ve dini, İslami köklerinden uzaklaştırılması ve Mevlâna’nın şiirlerinin bağlamından koparılmış, yüzeyselleştirilmiş, Batı anlatımına uyarlanmış ve zamanla ticari metalaşmaya dönüştürülmüş olması sayılır. Ancak bu yeterli bir açıklama sunmaz. Mevlâna’nın eserleri ve bu eserlerde işlediği konular, geçmişte olduğu gibi günümüz insanına da derin mesajlar ve evrensel öğütler sunmaktadır. Yüzyıllar önce dile getirdiği fikirler, aradan geçen sekiz asra rağmen güncelliğini yitirmemiş, aksine her dönemde yeniden keşfedilmiştir. Bu da Mevlâna’nın yalnızca kendi çağının değil, bütün zamanların insanına hitap eden düşünür olduğunu gösterir (Şimşekler, 2007, 212) ve ona olan ilgiyi açıklayan bir faktördür. Bu çalışmada bu dinamikler kısaca incelenecektir.

Mevlâna’nın şiir ve öğretilerini dini anlamından ayırarak yapılan çeviriler, ağırlıklı olarak İslami bir sosyo-manevi çerçeveye dayanan kültürel faktörlerin silinmesine ve eserlerinin tek boyutlu anlaşılmasına yol açmıştır (Naghmeh-Abbaspour ve Amini, 2022, 186). Mevlâna’nın “dinler üstü bir hümanist” olarak sunulması ve eserlerinin İslâmi bağlamdan kopuk biçimde yorumlanması, düşüncelerinin bütüncül biçimde kavranmasını engellemektedir. Amerika’da artan bu tür çalışmalar, Mevlâna’nın tanınırlığını artırsa da öğretilerinin doğru aktarımı konusunda ciddi tartışmalara yol açmaktadır (Şimşekler, 2007, 212). Bu yüzeyselleştirme ve metalaştırma sadece Mevlâna’nın eserleri ile ilgili bir sorun değildir. Amerika’da görsel imgeler ve basitleştirilmiş alıntılar ile Hinduizm, Budizm ve İslam’a dayalı manevi ve kültürel öğeler yadsınarak ya da azaltılarak yeniden kurgulanarak giderek büyüyen bir manevi piyasa oluşmuştur (Arjana, 2020, 39). Ancak yine de özellikle 11 Eylül sonrası artan tek tip ve olumsuz Müslüman imgesi ve İslamofobi Mevlâna’nın kültürel bağlamından koparılarak kültürel yağmacılık ile popülerleşmesi Yoga, Budizm gibi diğer metalaştırılan ve pazarlanan doğu öğretiler-

rinden fark oluşturmaktadır. Kültürel özgüllüğün ortadan kalkması çok yönlü bir manevi büyüğü belirsiz bir maneviyata dayalı, evrensel sevgi gibi içi doldurulmamış sembollere indirgemektedir. (Naghmeh-Abbaspour ve Amini, 2022, 185; Cihan Artun, 2023, 71; Naghmeh-Abbaspour vd. 2021, 1833). Mevlâna'yı genel bir aşk ve aydınlanma figürü olarak pazarlama eğilimi, İslam'ın ve tasavvufun derinliğini göz ardı etmektedir (Turhan, 2024, 590). Mevlâna'nın bu kadar sevilmesine rağmen İslam'dan arındırılmış olması, İslamofobi'ye karşıt söylem oluşmasına da engel olmaktadır.

Mevlâna'ya dair çalışmalar genellikle onun eserlerinin dini köklerinden koparılması üzerinden yürütülse de bu yaklaşım Mevlâna'nın evrensel etkisini tam olarak açıklayamaz. Onun dünya çapında gördüğü ilgi, yalnızca İslami bağlamdan uzaklaştırılmasından değil, aynı zamanda öğretilerinin kültürel sınırları aşan evrensel niteliğinden ve hakikati, yalın, anlaşılır ve insani duygulara doğrudan dokunarak anlatmasındaki ustalığından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Mevlâna'nın popülerliğini yalnızca modern dönemle veya Batı'daki yeniden yorumlarla sınırlamak yanıltıcıdır; zira onun düşünceleri 19. yüzyıldan itibaren akademik çeviriler, edebi uyarlamalar ve entelektüel tartışmalar yoluyla hem Doğu'da hem Batı'da kalıcı bir etki alanı oluşturmuştur (Lewis, 2000).

Batılıların Mevlâna'yı tanınması aslında 15. yüzyıla uzanır. 1491'de kurulan Galata Mevlevîhanesi, İstanbul'u ziyaret eden yabancıların "görülmesi gereken yerler" listesinde yer almış, özellikle sema ayinleri büyük ilgi görmüştür. Bu ilgi zamanla Mevlevîliğe ve Mevlâna'nın eserlerine yönelmiştir. (Şimşekler, 2007, 180). Mevlâna'nın eserlerinin bilinen ilk İngilizce çevirisi, 1772'de İngiliz bir yargıç ve dilbilimci olan Sir William Jones tarafından yayınlanmıştır (Sabel, 2023). Farsçayı akıcı bir şekilde konuşabilen Jones, şiirlerin bazı kısımlarını çevirerek eserleri İngilizce konuşan dünyaya tanıtmıştır (Lewis, 2000, 529). Bu erken dönem çeviri akademik bir yaklaşımla yapılmış ve akademik bir kitleye yöneliktir ve İngilizce'deki ilk deneme olmasına rağmen, şiirsel açıdan en başarılı olanı kabul edilir (Lewis, 2000, 529). 1838'de Hammer'ın Mevlâna'nın şiirlerinden bir seçki yayımlamış, ardından 1845'te Amerikalı John P. Durbin'in Doğudaki Gözlemler, *Observations in the East*, adlı eserinde Mevlâna'dan atıflar yapmıştır (Lewis, 2000,

501). 19. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz oryantalistler Sir James Redhouse (1881) ve H. Whinfield (1887), Mesnevî'nin farklı kısımlarını İngilizceye kazandırmışlardır. Bunun yanı sıra, dönemin önemli transandantalistlerinden Ralph Waldo Emerson, doğrudan kaynak göstermeden Mevlâna'nın bazı dizelerini yorumlamış; Andersen gibi Avrupalı seyyah, düşünür ve diplomatlar Mevlâna ve Mevlevîliğe ilgi göstermiş; bu süreçte en kapsamlı katkılar Nicholson ve öğrencisi A. J. Arberry'den gelmiştir. Cambridge Üniversitesi'nde görev yapan bir Doğu bilimcisi olan Nicholson, 1925-1940 yılları arasında Mesnevî'nin tamamını orijinal metniyle birlikte sekiz cilt hâlinde İngilizceye çevirmiş ve şerh etmiştir. Bu çalışma, günümüzde halen önemini korumakta, diğer çevirilere kaynaklık etmektedir (Şimşekler, 2007, 183). Ondan önce yapılan çeviriler ise yalnızca kısmi niteliktedir. Nicholson 1898'de Divan'dan seçme şiirler yayımlamış, 1950'de Rumi: Şair ve Mistik, *Rumi: Poet and Mystic*, yayınlanmış ve Batı'da Mevlâna'nın kabulünü pekiştirmiştir. Onun öğrencisi Arberry ise 1961'de Fîhi Mâ Fîh'i *Discourses* başlığıyla çevirmiş, 1968'de Mevlâna'nın Divan'ından iki yüz şiirlik bir seçki sunmuştur. Arberry'nin Mesnevî Masalları düzyazı çevirisi, akademik titizlik ile edebi akıcılığı birleştirmesi bakımından Nicholson'ın daha teknik çalışmasına göre daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmiştir (Lewis, 2000, 533). Arberry'den sonra yine *Discourses of Rumi*, adıyla Fîhi Mâ Fîh'in tümünü William Chittick çevirmiştir (Şimşekler, 2007, 207). Mevlâna'nın şiirlerinin Nevit Oğuz Ergin tarafından, Abdülbâkî Gölpınarlı'nın Türkçe çevirisinden yararlanılarak İngilizce çevirileri Dîvân-ı Kebîr'in Türkçeden başka bir dile tam olarak çevrilmiş ilk örneklerinden biri olması bakımından büyük önem taşımaktadır (Lewis, 2000, 610; Şimşekler, 2007, 196). İbrahim Gamard'ın Revân Farhâdi ile rubailerin tam metin çevirileri de özüne uygun çeviriler açısından önemlidir (Lewis, 2000, 610). Bu ilgiye rağmen, 19. yüzyılın ortalarına kadar tasavvuf, Mevlâna, Amerikalı aydınlar arasında neredeyse hiç bilinmiyordu Mevlâna'nın şiirleri de dahil olmak üzere tüm tasavvuf edebiyatı, tasavvufu İslam dışı bir gelenek olarak yorumlayan erken çeviriler nihayetinde 1990'larda Coleman Barks'ın çevirileri ile popüler kültür içinde geniş ölçekli bir görünürlük kazanmasının zeminini hazırlamıştır. Dolayısıyla Mevlâna'nın Batı'daki popülerleşmesi köksüz bir eğilim değil, 15. yüzyılda başlayarak, 19. yüzyıldan itibaren geli-

şen uzun süreli bir ilginin ve hayranlığın sonucudur.

Mevlâna'nın eserlerinin çevirilerindeki kültürel ve dini nüansların göz ardı edilmesi bu konuda yapılan en temel çalışmalardandır. Çevirilerin onun İslami kimliğini silerek onu evrensel bir aşk şairi veya bir "manevi guru" olarak yeniden şekillendirmesi önemli bir ideolojik önyargıdan kaynaklanabilir (Naghmeh-Abbaspour vd., 2021, 1833; Lewis, 2000, 592). Bazı modern çevirilerde Mevlâna'nın niyeti, amacı, mesajı ve kültürel geçmişi eksik ve bazen yanlış yansıtılmakta ve Yeni Çağ manevi akımlarına uydurulmaya çalışılmaktadır (Turhan, 2024, 592; Cihan Artun, 2023, 90; Naghmeh-Abbaspour vd., 2021).

Ancak 1970'lerden itibaren ivme kazanan ve özellikle 1990'larda belirginleşerek günümüze kadar devam eden, İslami ve tasavvufi bağlamı gözetken çeviri çalışmaları da bulunmaktadır. Annemarie Schimmel, Eva de Vitray Meyerovitch, Kabir ve Camille Helminski, William Chittick, Carl Ernst, Shams Friedlander ve Omid Safi gibi gerek geleneğin içinden gelen gerekse akademik ilgiyle yaklaşan pek çok düşünür ve çevirmen dini, gelenek ve kültürel bağlamı gözetken çeviriler ile alana önemli katkılar sunmuştur (El-Zein, 2000, 73; Şimşekler, 2007, 195). Nicholson, Mevlâna çevirilerinde estetik tercihlerden çok metnin hakikatine sadık kalmayı hedeflemiştir. Buna karşın, Mevlâna'nın Batı'da popülerleşmesini sağlayan Coleman Barks'ın çevirilerinde estetik unsurların öne çıktığı görülür. Barks, Farsça bilmediği için doğrudan çeviri yapmamış; Nicholson'ın İngilizce çevirilerini temel alarak farklı bölümlerden seçtiği beyitlerle metinleri yeniden düzenlemiştir. Barks'ın yaklaşımında bilinçli bir kültürel ya da ideolojik manipülasyondan ziyade, şiirleri çağdaş Amerikalı okuyucuya estetik olarak daha erişilebilir kılma amacı öne çıkar. Bununla birlikte bazı akademisyenler, Barks'ın çevirilerini İslami bağlamını geri planda bırakmasını Amerikalılaştırma olduğunu ileri sürerek eleştirir (Naghmeh-Abbaspour vd., 2019, 185; Lewis, 2020, 594; Turhan, 2024, 593).

Lewis (2000, 530) ve Pifer, (2021, 58) akademisyenlerin sıklıkla Mesnevî'nin öğretilerinin düzensiz ve sistematik olmadığından, içinden bilgi edinmenin ve kolayca çıkarımın zor olduğundan şikâyet ettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, kapitalist ve sömürgeci

bakış açısının tipik bir örneğini sergiler. Mevlâna'nın öğretileri, doğası gereği kolay tüketilebilir veya anında kavranabilir olmadığından, sadeleştirme söylemi altında özünden uzaklaştırılmış, derinliği azaltılmış, basitleştirilmiş ve hızlı tüketime ve piyasa mantığına uygun bir biçimde sunulmuştur. Akademik tartışmalar, Barks'ın uyarlamalarının şiirsel açıdan etkileyici bulunmasına rağmen, sıklıkla metinlerdeki incelikli İslami-felsefi bağlamları ihmal ettiğini göstermektedir (Naghmeş-Abbaspour vd., 2019, 1832; Turhan, 593). Mesnevî, çok sesli ve çok katmanlı yapısıyla tek bir yorum çerçevesine indirgenemeyecek bir eserdir; tarihsel olarak, oryantalist bakış açısının Batı'nın Doğu felsefelerine yönelik yorumlarında aşırı basitleştirme ve romantikleştirme eğilimi yaygındır (Pifer, 2021). Bu bağlamda, popüler amaçlı çevirilerde çevirmenlerin yaptığı yorumlar ve seçimler belirli ideolojik hedeflere hizmet edebilir (Naghmeş-Abbaspour vd., 2021, 1832, 1833, 1834). Mevlâna'nın eserlerinin Batı'daki popüler kabulü, metinlerin anlam derinliğini basitleştirme riskini taşıırken, aynı zamanda onun sınırları aşan evrenselliğini de görünür kılmaktadır.

Anlaşılabacağı gibi Barks'ın Mevlâna'yı "dinsel bir formdan uzak, mistik" yorumlaması, bu alandaki en tartışmalı konudur. Franklin Lewis gibi birçok Mevlâna alimi ve İbrahim Gamard gibi gelenekten gelenler, Mevlâna'nın İslam'dan kopuk bir şekilde okunmasına karşı çıkarlar. Mevlâna bir İslam hukuku ve tasavvuf âlimi olarak eğitim görmüş, onun hoşgörü ve kapsayıcı maneviyat mesajları geleneksel İslam'dan uzaklaşarak değil, onları harmanlayarak oluşmuştur (El-Zein, 2000, 77, 79; Lewis, 2000, 394)

Buna karşılık özellikle Kabir ve Camille Helminski'nin çalışmaları hem Hz. Mevlâna'nın öğretilerine sadakat hem de tasavvufi bağlamı koruma çabaları açısından öne çıkmaktadır. Her ne kadar Helminski çiftinin kültürel ve İslami silinmeyi telafi etmeye yönelik girişimleri akademik çeviri incelemelerinde yeterince yer bulmamış olsa da geniş bir okuyucu kitlesinde güçlü bir karşılık uyandırmıştır. Dolayısıyla, çevirilerde 20. yüzyılın sonlarından itibaren iki farklı yönelim bir arada varlık göstermektedir. Bunlardan ilki popülerleştirmeye dayalı yeniden yazımlar, diğeri ise geleneğe daha sadık

kalmaya çalışan çeviri çabalarıdır.

Çeviri çalışmaları literatüründe sıkça tartışıldığı üzere, her çeviri aynı zamanda bir yeniden yazımdır ve bu yeniden yazım, belirli ideolojik, kültürel ve estetik kodlarla şekillenir (Lewis, 2000, 594; Ren, 2013, 593). Bu bağlamda Mevlâna'nın küresel popülerliğini yalnızca onu İslami bağlamından koparma girişimlerinin sonucu olarak açıklamak, indirgemeci bir yaklaşım olmanın ötesinde, hem çeviri süreçlerinde kaçınılmaz olarak devreye giren kültürel aracılık rolünü hem de Mevlâna'nın düşüncelerinin içerdiği çok katmanlı ve evrensel boyutları göz ardı etmektedir. Dolayısıyla, Mevlâna'nın günümüzdeki yaygın kabulünü anlamak için geniş bir kuramsal çerçeveye başvurmak gerekmektedir.

Çevirilerdeki Silinme ve Yeniden Üretme

Mevlâna'nın Batı'da Müslüman geçmişinden bağımsız olarak sunulmasının nedenleri farklı sebeplerle açıklanabilir.

Oryantalist bakış açısı:

Edward Said'in 1978'de yayınlanan "Oryantalizm" adlı eseri, Batı'nın Doğu'yu egzotik, geri ve Batı'dan kökten farklı olarak tasvir edişini eleştiren, sömürge sonrası/postkolonyal çalışmalarda temel bir metindir. Said, bu tasvirlerin, sömürgeciliği meşrulaştırmaya hizmet eden kültürel ve politik dinamiklerin etkileşiminden ortaya çıktığını savunur (Nabizadeh, 2016, 1). Oryantalizm Batı'nın Doğu'yu kurgulaması, karmaşık kültürel kimliklerin basitleştirilerek yanlış temsil edilmesi sürecidir. Said, Oryantalizmin Batı'nın Doğu'ya yönelik tutumlarını şekillendiren ve sürdüren güçlü bir çerçeve olduğunu öne sürer. Doğu ve Batı medeni ve medeni olmayan bizden ve öteki şeklinde ikili karşıtlıkla açıklanır (Said, 1978) ve bu ikili karşıt bakış Doğu kabul edilen kimliklerin ve kültürlerin marjinalleşme, ötekileşmesine katkıda bulunarak önyargılar yaratır.

Oryantalizm Mevlâna'nın eserlerinin popüler yorumlarında İslami unsurların silinmesi olgusunu incelemek için eleştirel bir merceğe sunar. Oryantalist bakış açısı, Doğu kültürlerini Batılılar için anlaşılır ve sindirilebilir hale getirir, Doğu'yu metalaştırarak, derin manevi mesajları bazı Batı duyarlılıklarına hitap ederek yüzeyselleştirir (Turhan, 2024; Naghmeh-Abbaspour vd., 2021). Oryantalizm

eserleri dini ve tarihsel bağlamlarından sıyrılarak sahiplenme ve yeniden üretme eğilimini doğurur. Mevlâna'yı Müslüman bir şair yerine “evrensel bir mistik” olarak sunmak, oryantalizmin kültürel değerlerini köklerinden koparma eğilimine bir örnektir.

Kültürel Tahsis / Yağmacılık / Ödünçleme:

Kültürel yağmacılık / tahsis / ödünçleme (cultural appropriation), baskın bir kültürün diğer kültürlerdeki gelenekler, semboller veya uygulamaları izinsiz veya bağlamsız bir şekilde alarak alıntılanan kültürün sömürülmesine veya yanlış temsil edilmesine yol açan uygulamayı ifade eder (Mosley vd., 2023, 300; Copes vd., 2025, 2). Bu olgu sanat, moda, dil ve manevi uygulamalar dahil olmak üzere çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir ve ödünç alan kültür bunları genellikle metalaştırır ve orijinal anlamlarından kopuk bir şekilde kullanır (Mosley vd., 2023, 305). Kültürel yağmacılık önyargıları pekiştirdiği, alıntılanan kültürün doğru ve bütünlüklü algılanmasını engellediği ve sömürgeci tutumları sürdürdüğü ve “öteki” anlatısı üzerinde kontrol sağladığı için eleştirilir. Burada baskın kültür, yalnızca marjinalleştirilmiş kültürün mirasından almakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik olarak da kar sağlar (Mosley vd., 2023, 300). İslam'ın ve tasavvufun Mevlâna'nın eserlerinden silinmesi, anlatıları basitleştiren ve yeniden kurgulayan bir kültürel yağmanın bir örneği kabul edilebilir. Günümüzde Batı toplumlarında Doğu bilgeliliğine, felsefesine ve dini pratiklere yönelik artan bir ilgi gözlemlenmektedir. Bu ilgi, özellikle meditasyon, yoga ve gibi uygulamalarda somutlaşmakta; ancak çoğu zaman tasavvuf dahil tüm bu öğretiler, tarihsel ve kültürel bağlamlarından koparılarak popüler kültür aracılığıyla sunulmaktadır (Naghme-Abbaspour ve Amini, 2022; Arjana, 2020).

Çeviri Kararları ve Ticari ve Kültürel Pazarlanabilirlik

Daha önce belirtildiği gibi çevirilerdeki ideolojik, kültürel ve estetik ve ticari seçimler de Mevlâna'nın bağlamından koparılmasına sebep olmuştur eserlerdeki şiirdeki Kur'an ayetleri, Hz. Muhammed'e yapılan dualar ve tasavvuf terminolojisi eserleri daha “evrensel” ve erişilebilir kılmak amacıyla küçültülmüş, değiştirilmiş veya tamamen çıkarılmıştır (Cihan Artun, 2023, 75; Turhan, 2024, 593). Bu silinme, eserlerin seküler veya “manevi ama dini olmayan” bir piya-

sada daha geniş kitlelerce tüketilmesine olanak tanır (Arjana, 2020). Çeviri ve yayın stratejilerinin eserleri pazarlanabilir ve çabuk anlaşılır hale getirme eğilimi Mevlâna'nın metinlerindeki derin İslami ve kültürel bağlamın kaybına, hem Batı okuyucusunun eseri eksik veya yanlış bağlamda anlamasına ve etik sorunlara yol açmaktadır. Yayıncılık endüstrileri ve popüler kültür, genellikle "evrensel bilgelik" veya "zamansız aşk şiiri" olarak pazarlanabilecek şeyleri öne çıkararak eserleri küresel ve çoğulcu bir pazarda ticari açıdan daha uygulanabilir kılmaya çalışır (Arjana, 2020).

İslamofobi ve Bireysel Sekülerleşme

Özellikle 11 Eylül'ün ardından, Batı medyasında İslam sıklıkla şiddet yanlısı veya baskıcı bir çerçevede temsil edilmiştir. Her ne kadar Batı'da İslam ve Müslümanlar hakkındaki önyargılar ve olumsuz algılar tarih boyunca var olmuş olsa da 11 Eylül olayları bu algıların ciddi şekilde pekişmesine, görünürlük kazanmasına ve normal kabul edilmesine yol açmıştır. Bu ortam Mevlâna'nın eserlerinin İslami çerçeveden bağımsız olarak sunulmasını meşrulaştırabilir. Bu da Batılı okuyucuların İslam hakkında basmakalıp fikir ve önyargıları ile yüzleşmeden ve sorgulamadan deneyimlemesine sebep olur (Naghme-Abbaspour ve Amini, 2022, 1832). Böylece, İslamofobik algılar, onun eserlerinin İslam'dan koparılmasını beslerken, aynı zamanda Batı'da İslam'la ilgili önyargıların ve yanlış anlamaların yeniden üretilmesine katkıda bulunmakta ve kısır bir döngü yaratmaktadır. Evrenselleştirme eğilimi hem dini ve kültürel özgünlüğü silikleştirir hem de Batı merkezli okumalarda İslami mirasın yanlış anlaşılmasına zemin hazırlar.

Mevlâna'nın mesajının evrenselliği, onun köklerinden ve kimliğinden uzaklaşmasını gerektirmez; bu mesaj, kendi özgün bağlamı içinde de evrensel değerler taşır (Schimmel, 2001). Bununla birlikte, oryantalist temelli çeviriler ve araştırmalar, Batı'da İslam'ı çoğunlukla İslamofobi kaynaklı sınırlı ve basmakalıp imgeler üzerinden tanıyan okuyucuya Mevlâna'yı daha kabul edilebilir ve sindirilebilir hâle getirmeye çalışır (Naghme-Abbaspour ve Amini, 2022, 1833).

Çevirilerin amaçlarından biri kültürler arasında köprü kurmak ve farklı kültürlerden öğrenmektir. Ancak köprü'nün bağlamından ve temelinde koparılmış öğretilerle kurulamayacağı açıktır (Artun,

2023; Naghmeh-Abbaspour vd., 2023). Mevlâna'nın İslami mirasını kabul etmek, onun evrensel çekiciliğini azaltmaz; aksine, ele aldığı soruların daha derinlemesine incelenmesini sağlayarak onu zenginleştirir. Mevlâna'nın eserlerinin günümüzde benimsenmesi, çeviri pratiklerinin ve bunların içinde işlediği ideolojik çerçevelerin eleştirilmesi gereklidir. Böylece, Mevlâna yalnızca şiirsel bir ses olarak değil, aynı zamanda öğretileri hem Doğu'da hem de Batı'da geçerliliğini koruyan zengin İslam geleneğinde öncü bir figür olarak karşımıza çıkabilir.

Her ne kadar Mevlâna çevirilerine yönelik çeşitli eleştiriler ve problemlerli sonuçlar gündeme getirilmiş olsa da onun dünya çapında böylesine güçlü bir kabul ve sevgi görmesi, bir yandan çevirmenlerin metinleri evrensel bir dille yeniden inşa etme konusundaki başarısını ve Mevlâna'nın düşünce ve mesajlarının kültürel ve dini sınırları aşan evrensel boyutunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Hz. Mevlâna'nın popülerliğini yalnızca onu İslami bağlamından koparma girişimleri ile açıklamak hem indirgemeci bir yaklaşım olacak hem de bu evrensel kabulün ardındaki çok katmanlı dinamikleri göz ardı edecektir. Mevlâna'nın öğretilerine ilgi yüzyıllar öncesinde başlamış ve öğretileri pek çok düşünür, yazar, şair ve sanatçıyı etkilemiştir. Mevlâna'nın öğretileri popüler çeviriler kadar alıcı bulmasa da mesajının derinliği sayesinde İslam alimi olarak da etkisini göstermektedir.

Amerika'daki Üç Mevlâna: Popüler, İslami ve Akademik Temsiller

Günümüz Amerika'sında, Mevlâna'nın üç farklı imgesi bir arada varlık göstermektedir. Birincisi, popüler kültürün "Rumi"si, modern dünyanın yorgun ruhlarına ilham veren, aşk ve içsel huzurun sembolü haline gelmiş mistik bir figür olarak öne çıkar. İkincisi, İslami kimliğiyle Mevlâna, insanları İslam'ın özündeki sevgiye, adalete ve hikmete davet eden; dinler arası anlayış ve saygıyı vurgulayan bilge bir alimdir. Üçüncüsü ise Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Mevlâna'dır; öğretileri sosyal ve beşerî bilimlerle yakından ilişkili olmasına rağmen, öğretilerini ele alan çalışmalar azdır ya da sınırlı bir bakış açısıyla dar bir çerçevede ele alınır. Bu üç farklı temsil, Mevlâna'nın Amerika'daki çok katmanlı varlığını ve onun öğretilere

rinin farklı kültürel bağlamlarda nasıl yeniden anlamlandırıldığını ortaya koymaktadır.

Popüler Kültürde "Rumi"

Amerika'da Mevlâna kalplere dokunan, modern dünyanın hırpaladığı ruhlara ilham veren mistik bir figür, guru, şair olarak karşımıza çıkıyor. Mevlâna'ya duyulan yaygın küresel hayranlığı ifade etmek için Rumi Mania/Rumi Çılgınlığı ya da Rumi Fenomeni (El-Zein, 2000) kavramsallaştırması kullanılmıştır. Bu kavramlar Mevlâna'nın eserlerinin, öğretilerinin derin bir şekilde anlaşılmasından ziyade sadece manevi ilham kaynağı olarak benimsendiğini anlatan kavramlardır. Mevlâna Rumi olarak, dünyanın en çok tercüme edilen şairlerinden biri ve maneviyat, aşk ve kişisel gelişimin kültürel bir simgesi haline gelmiştir. Bazıları "Rumi çılgınlığını", İslami ve tasavvuf öğretilerini basitleştirdiği, romantikleştirdiği ve bağlamından kopardığı için eleştirirken, bunu modern bir manevi ifade biçimi olarak görenler de vardır.

1772'de başlayan ilk çeviriler ile Mevlâna varlığını ve etkisini devam ettirmiş ve özellikler 1990'larda ilk çevirilerden 200 yıl sonra çeviriler yeniden düzenlenerek olağanüstü bir popülerliğe ulaşmıştır. Mevlâna'nın Amerika'daki popülerliği ve ona duyulan hayranlık hakkında pek çok farklı örnek vermek mümkündür. Örneğin, Coldplay müzik grubunun bir şarkısında Coleman Barks tarafından yapılan çeviriyle "*İnsan kısmı bir misafirhane*" beyitleri okunmuştur (Lewis, 2000, 2). Tartışmalı TV dizisi 24'ün final bölümünde, diziye yapılan İslamofobi eleştirilerine cevap niteliğinde, senaryo gereği verilen bir hediyenin üzerinde Mevlâna'dan beyitler görünüyor. New York'ta düzenlenen bir defile için "*Love Poems of Rumi/ Rumi'nin Aşk Şiirleri*" adlı bir kompakt disk üretilmiş ve bu etkinlikte Madonna, Goldie Hawn ve Deepak Chopra gibi isimler yer almıştır. Beyoncé, Madonna, Tilda Swinton ve Demi Moore gibi eğlence dünyasının ünlü isimleri şiirleri seslendirmişlerdir (Arjana, 2020, 1; El-Zein, 2000, 73; Lewis, 2000, 2). Beyoncé çocuğunun adını Rumi koymuştur. Ünlülerin yanı sıra özellikle kişisel gelişim ve manevi ortamlarda Mevlâna bazen yanlış çevrilerek, bazen yanlış atıflarda bulunularak ancak bazen de mesajına sadık kalınarak karşımıza çıkmaktadır. Yoga stüdyolarında, meditasyon etkinliklerinde, kişisel

gelişim seminerlerinde Mevlâna'dan alıntılanan şiirleri duymak mümkündür ve hatta bir milyoncu diye tabir edeceğimiz ucuzluk mağazalarında kişisel gelişim kitap ve günlüklerinde Rumi günlükleri karşımıza çıkmaktadır. Stephen Covey'in *Etkili İnsanların Yedi Alışkanlığı* gibi pek çok kişisel gelişim kitaplarına ilham vererek alıntılanmıştır (Lewis, 2000, 1). Maneviyatı duyarlı insanlar yolda, evde trafik sıkışıklığında beklerken Mevlâna'nın şiirlerinden oluşan sesli kitaplar ya da şiir kayıtlarıyla günün stresinden kurtulmaya çalışır (Merwin, 2002).

Öyle görünüyor ki Mevlâna bir "Yeni Çağ gurusu" olarak konumlandırmıştır (Artun, 2023, 71; Turhan, 2024 572). Onun eserlerinin okunduğu moda gösterisinde Donna Karan markasının başkanı ve sözcüsü Patty Cohen'in, "Rumi'nin şiirini dini olarak görmüyorum" demiştir (El-Zein, 2000, 73). Benzer bir şekilde Barks "Onu bir gezegen şairi olarak dinleyin" derken (Lewis, 2000, 592) İslami ve tasavvuf bağlamından bağımsız okunması gerektiğine dair bir vurgu vardır. Buradaki problem Mevlâna'nın Müslüman olması gezegen şairi olmasına engel değildir. Bir öğreti, şiir, yazın, sanat lokalde, özünde kalarak da evrensel mesajlar taşıyabilir. Evrensel demek kültürden ve bağlamdan kopukluk demek değildir. Nedense Batı'nın sanat, öğreti, mesaj hatta sosyal bilimlerdeki araştırmaları evrensel kabul edilirken Doğu'nun ürettiklerinin *doğulu* olarak algılanan özelliklerden uzaklaşarak evrenselleşmesi beklenir. Bu yanılgıya en net açıklamayı Judith Butler yapar: "evrensellik iddiası her zaman belirli bir sözdiziminde, belirli bir kültürel gelenekler kümesi aracılığıyla, tanınabilir bir mekânda gerçekleşir...oysa evrensel, tanımı gereği özel, somut ve bireysel olanla kalmalıdır" (Butler, 2004 Cihan Artun'dan alıntılanarak). Yani evrenselleşme evcilleştirme veya sahiplenme olmamalıdır (Cihan Artun, 2023, 87). Amerika'da Mevlâna'nın eserleri İslami gelenek, coğrafi, kültürel bağdan koparılmış olması onu zamansız, tarihsiz ve mekânsız yaparak kimdir, neredendir, ne zamandandır merak edilmez. Mevlâna'ya yönelik hayranlık ve onun zamansız, mekânsız, bağlamsız algılanışı farklı biçimlerde kimi zaman ilgisiz ifadelerin ona atfedilmesiyle tezahür eder. Örneğin, aynı bölümde çalıştığım bir meslektaşımın Las Vegas'ta bir kafede çektiği fotoğrafta, kafenin girişinde yer alan "Either give me more wine or leave me alone" (Ya bana daha çok şarap ver

ya da beni rahat bırak) sözleri Rumi imzasıyla sunulmaktaydı. Bu Mevlâna'nın Amerikan kültürel bağlamında özgün dini ve kültürel köklerinden farklı bir yeniden yorumlama sürecine tabi tutulduğuna güzel bir örnek teşkil ediyor. Doğu'nun farklı bölge ve kültürlerinden gerek kültürel gerek politik sömürge ile biraz oradan biraz buradan alınarak harmanlama olgusuna Arjana (2020) *karmaşık oryantalizm (muddled orientalism)* ifadesini kullanır. Buna örnekler ise Buda'nın sözlerinin Rumi imzasıyla yayınlanması ya da bir meditasyon uygulamasında Sufi başlığı altında Kundalini Gong Nefes meditasyonu verilmesidir. Karmaşık oryantalizm, kalıp yargıların ticari uygulamalarla nasıl iç içe geçtiğini inceleyerek Batı'nın Doğu dinlerine ilişkin yorumlarının yüzeysel bir anlayışa yol açıp bu yorumların kültürel metalaştırmayla pekiştirildiğini ve pazarlandığını açıklar. Doğu geleneklerinden ödünç alma Batılı tüketici ihtiyaçlarına uyacak şekilde çarpıtıp yeniden şekillendirip, orijinal uygulamaların sulandırılmış ve metalaştırılmış bir versiyonuna oluşturur (Arjana, 2020; Dugan, 2023). Doğu felsefe, maneviyat, öğreti ve uygulamalarına gerçek bir ilgi varken, bu ilgiye cevap sorunlu bir şekilde basitleştirerek sunulur.

Doğu'dan yağmalama olgusundan en çok bilinçli farkındalık (*mindfulness*) pratiklerinin popülerleşmesiyle Budizm etkilenmiştir. Buda tasvirleri ve Budist ifadeler orijinal bağlamlarından koparılıp küresel dini-manevi piyasa içinde metalaştırılarak pazara sunulur (Arjana, 2020). Günlükler, defterler, yastıklar, hatta iç çamaşırları ve çoraplar gibi sıradan tüketim nesnelerinde Budist imgelerin ve metinlerin kullanıldığını görüyoruz. Hz. Mevlâna'nın eserlerinde ise böylesine sistematik ve yaygın bir bayağılaştırma henüz görülmemektedir. Onun dünya çapındaki popülerliği nispeten yakın zamanda artmış olup, henüz uzun soluklu bir "manevi pazar" sürecinin tüm etkilerini yaşamamıştır. Aynı zamanda Mevlâna'nın metalaşma ve bayağılaşmadan kısmen korunmuş olması hem onun metinsel derinliği hem de tasavvuf'un kuramsal niteliği ile ilişkili olabilir.

Bugün Mevlâna'nın Müslümanlığı biraz daha vurgulanıyor ve popüler yazın ve kültürde de düzeltmeler yapılıyor olsa da toplumun içine işlemiş İslamofobi etkilerini sürdürdüğü için karşımıza "iyi Müslüman", "kötü Müslüman" ya da "radikal Müslümanlara"

karşı duran “iyi Müslümanlar” ikililiği ile çıkmaktadır (Arjana, 2020; Haddad ve Harb, 2014, 480). Batı bir yandan özellikle Müslüman erkekleri saldırgan, baskıcı, modernlik, medeniyet ve insanlık karşıtı olarak resimlerken tasavvufu da İslami maneviyattan ayırarak beyazlaştırmaktadır ve tasavvufu bazen evrensel bazen de aslında Hristiyan da olabilir gibi yorumlarla yeniden üretmektedir. Mevlâna’nın inanılmaz etkileyici mesajı toplumun genelinde İslam ile ilgili koşullanmaları sorgulamak yerine onu bir istisna olarak algılamaya sebep olur. Bu sebeple yeniden İslamlaştırılmış Rumi henüz oryantalist ayrımcı bakış açısını yıkmaya yetmiyor. Buna bir örnek olarak kapsamlı bir video/TV çevrimiçi platformunda Mevlâna ile ilgili bir belgesel için bırakılan bir yorum dikkat çekicidir *“Rumi’yi çok seviyorum o yüzden izlemek istedim, ancak bu belgesel tam anlamıyla bir İslam propagandası. Rumi’yi Müslüman olarak anlatıyor ve hep İslam’dan örnekler veriyor, dikkatli olun.”* Burada bireyin kendi Rumi ve İslam algısını değiştirmek yerine, kafasına oturma-yan yeri propaganda olarak reddetmesi burada tartışılanlara acıklı ve komik bir örnek teşkil ediyor.

İslami Kimliğiyle Mevlâna

Günümüz Amerika’ında Mevlâna aynı zamanda derin İslam bilgisi, karmaşık manevi konuları kolay ve anlaşılır hale getirmesi ve insanların inançlarına derinlik katması ile de tanınır. Bir İslam alimi olarak Mevlâna dinler arası sevgi ve saygıyı vurgulayan, her inanca derinlik kazandıran biridir.

Mevlâna’nın düşünceleri tasavvufi perspektifiyle, Walt Whitman ve Ralph Waldo Emerson gibi Transandantalist düşünürler için önemli bir ilham kaynağı olmuştur (Ansari ve Jahantigh, 2019, 1442). Mevlâna’nın Amerika’da yeniden canlanması, 1960’lar ve 1970’lerdeki karşı kültür hareketleri sırasında ortaya çıkan mistisizm ve alternatif maneviyatlara yönelik bir ilgiyle örtüşmektedir. Bu bağlamda Mevlâna’nın Batı’daki etkisi, yalnızca popüler bir olgu olarak değil; modern maneviyat arayışının bir parçası olarak da karşımıza çıkar. Mevlâna’nın eserleri, karşılaştırmalı din çalışmaları, kültürel antropoloji ve din sosyolojisi perspektifinden değerlendirildiğinde, Batı’daki manevi hareketlerin biçimlenmesinde rol almaktadır. Mevlâna, çağdaş Batı’da maneviyatın yeniden anlaşılma-

sına imkân tanıyan önemli bir figürdür.

Mevlâna'nın şiirleri, özellikle manevi arayış içinde olan birçok Amerikalı üzerinde derin ve kalıcı bir etki bırakmıştır. Bu etki, Amerikalılar arasında var olan manevi rehberlik arayışının Mevlâna'yı, ilham kaynağı olarak konumlandırılmasına yol açmıştır. Orta çağ mistikleri Aziz Francis ve Aziz Teresa gibi manevi liderlerin de yeniden ilgi görmesi, artan maneviyat duyguları, tasavvuf ile manevi arayışa rehberlik ederek Mevlâna'ya da diğer manevi figürler arasında yer verir (Lewis, 2000, 506). Mevlâna sadece bir şair değil aynı zamanda maneviyatı yeniden canlandıran ve güncel yaşamda anlamlandıran ve manevi yaşamın yeniden inşasında önemli bir rehberdir (El-Zein, 2000, 75).

Karşılaştırmalı din çalışmaları ve modern maneviyat hareketlerinde, farklı gelenekler arasındaki ortak temaları öne çıkarma yönünde çalışmalar vardır. Bu çalışmalar, bireylerin sevgi, birlik, şefkat ve aşkınlık gibi evrensel değerleri vurgulayan öğretilerin ulaşılabilir olmasına yol açar. Mevlâna'nın eserlerindeki temalar, yalnızca İslami tasavvufi bağlamla sınırlı kalmayıp, Budist şefkat pratikleri, Hindu Vedanta'daki birleştirici anlayış ve Zen meditasyonundaki bütünleşme ve farkındalık vurgusuyla örtüşmektedir (Arjana, 2020, 4). Modern Batı dünyasında, Türkiye'de giderek görünür hale gelen yeni maneviyat arayışının, insanların dini deneyimlerini bazen farklı öğretilerin ortak yanlarını birleştirerek maneviyat veya mistisizm gibi adlarla yeniden tanımlaması şeklinde ortaya çıkar. Manevi ihtiyaçlara cevap arayışı ruhsal dönüşümü Doğu'da arama akımını doğurmuştur (Arjana, 2020, 6). Mevlâna'nın eserleri, bireysel manevi deneyimleri daha kolektif bir manevi pratiğe dönüştüren bir köprü görevi görmektedir. Öğretileri Amerikan kültüründe maneviyatın yeniden biçimlenmesine, yeni maneviyat topluluklarının oluşmasına ve modern manevi yaşamın sınırlarının genişlemesine katkıda bulunmuş ve Mevlâna manevi arayış, uygulama ve gelişimde bir sembol haline gelmiştir.

Dini kurumlara gitmeyen, kurumsal din veya geleneksel maneviyattan uzak olmak isteyen ancak maneviyata aç olan Batılılara yönelik eserlerde sıklıkla Mevlâna'ya Rumi adıyla diğer isimler ile birlikte yer verilir (Lewis, 2000, 513). Onun kim olduğunu, kökenini

ve kültürel bağlamını bilmeden onun öğretilerinden derinden etkilenenin çarpıcı bir örneği, Rami Shapiro'nun bir söyleşisinde aktarılır. Shapiro, podcastini hayranlıkla dinleyen bir dinleyicisinin, onun şiirlerinden alınan bir dizeyi bilezik olarak yaptırdığını ve kolundan hiç çıkarmadığını paylaştığını anlatır. Shapiro'nun şiir yazmıyor olduğunu belirtmesi üzerine, dinleyiciden bu dizenin ve yazarını yeniden okumasını istediğinde aslında Rumi'ye ait olduğunu fark ederler. Bu durum, metinlerin ve öğretilerin, tarihi ve kültürel bağlamından bağımsız olarak bile bireylerin ruhsal dünyasında derin yankılar uyandırabileceğini gösterir. Mevlâna'nın eserleri çağlar ve kültürler arası manevi bir köprü işlevi görmektedir. Tasavvufa ilgi duyanlar ve Yeni Çağ maneviyat akımlarına bağlı, dini, manevi, mistik yönelimi olanlar, Mevlâna'yı dünyanın en büyük manevi öğretmenlerinden biri olarak görürler (Lewis, 2000)

Amerika'da Sufi kelimesi Mevlevi semazen dervîşi imajı ile bağdaştırılır (Lewis, 2000). Örneğin İslam, mistisizm, Sufi başlıklı kitapların kapaklarında ya da bu temalı ev/ duvar süsü ve hediyeliklerde Mevlevi semazen tasvirleri yer alır. Arama motorlarında Sufi görsellerinde semazen resimlerinin çokluğu dikkat çekicidir.

Daha önce belirtildiği üzere, Mevlâna'nın popülerliği ile Amerika'da Sufizm olarak adlandırılan tasavvufa yönelik ilginin artışı paralellik göstermektedir. Batı'da tasavvufun varlığı, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Hazreti İlayet Han'ın Amerika'ya ve ikinci çeyreğinde İdris Şah'ın İngiltere'ye gelişine kadar uzanmaktadır (Hermansen, 1998, 167; Lewis, 2000, 520). 1970'lerde Doğu bilgeliğine yönelik ilgi, yazılı kaynakların ötesine geçerek Doğu ile doğrudan etkileşim arzusunu beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Zen ustaları, Hindu yogiler ve tasavvuf liderleri gibi Doğu'lu manevi liderlerinin Amerika'yı ziyaretleri, Mevlâna'nın da Batı'da tanınmasını hızlandırmıştır (Cihan Artun 2024). Bu dönemde Süleyman Hayati Loras Dede'nin Amerika'yı ziyareti ile pek çok kişi Mevlevilik ve Mevlâna'nın hakiki yüzü ile tanışmıştır (Lewis, 2000, 518). Şu an Amerika postnişini Kabir Helminski ve eşi Camille Helminski de Mevlevilik ile bu vesileyle tanışanlardandır. Tasavvuf, giderek artan sayıda insan tarafından çeşitli biçimlerde uygulanmakta, günümüzde pek çok Amerikan tasavvuf hareketleri ve tarikatları bulunmaktadır. Hermansen (1998), bu tarikatların bazılarının İslami gelenek-

lerine bağlı kalarak, bazılarının da daimicilik (perennial) temelli daha evrensel temaları benimseyerek uygulandığını belirtir. Amerika'da daimici evrensel felsefe aracılığıyla Mevlâna ile tanışıp daha sonra Müslümanlığa geçenler de gözlemlenmiştir. Amerika'da tasavvuf temelli öğretilerle maneviyata dayalı merkezlerin giderek yaygınlaştırdığını görüyoruz. Tasavvuf akımları, Amerika'da İslam'ın anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur., Geleneksel İslam odaklı tarikatlardan daha evrenselci ve eklektik gruplara kadar çeşitli tasavvuf tarikatları Amerika'da faaliyet göstermektedir. Bazı gruplar Müslüman olma şartı ile hareket ederken bazıları için bu şart gerekmez ancak İslami ilkeler pratik için olmazsa olmazdır. Yine Amerika'daki bazı tasavvuf grupları birden fazla dini gelenekten unsurlar içeren daha evrenselci bir yaklaşım benimser. Mevlâna'nın eserleri tasavvufun yaygınlaşması ve tasavvuf düşüncesine duyulan ilginin artmasına katkıda bulunur. Çağdaş tasavvuf grupları, Mevlâna'nın öğretilerini, ilahi aşk, Allah ile birlik ve nefsin terbiyesi gibi temel manevi ilkelere odaklanarak farklı biçimlerde benimsemektedir. Mevlâna'nın öğretileri, meditasyon, müzik, semayı esas alan dans ve şiir gibi uygulamalar aracılığıyla ilahi aşka bir çağrı işlevi görmektedir.

Arjana (2020), Batı'nın yalnızca İslam'a değil, genel olarak Doğu dinleri ve öğretilerine ilişkin algılarını inceleyerek Doğu geleneklerine yönelik çarpık temsilleri "icat edilmiş mistisizm" kavramı ile açıklar. Modern dünyanın hayal kırıklıkları içinde icat edilmiş mistisizm manevi cazibe ve anlam arayışıyla iç içe geçerek (Arjana, 2020, 27), maneviyat biraz ondan biraz bundan alarak ortaya çıkmış hibrid manevi akımlar olarak deneyimlenir (Helminski, 1999, 196). Bu karmaşıklık içinde İslam maneviyatının temsilcisi olarak Mevlâna da yerini alır.

Amerika'da tasavvufun tanınmaya başlaması, kapitalizm ve neo-liberalizmin yarattığı güvensizlik ortamında bireylerin psikolojik ve manevi huzur arayışlarıyla ilişkili olarak değerlendirilir (Turhan, 2024). Modernitenin zorlayıcı koşulları içinde artan manevi arayışlara tasavvuf cevap olmaktadır. Bu zorlayıcı koşullar sebebiyle 21.yüzyıl kararsızlık ve güvensizlik çağı olarak nitelendirilmiştir (Bauman 2001; 2008; Giddens 1991). Benzer şekilde 21. yüzyıl ortamı kaygı kültürü olarak da adlandırılmıştır (Allegrante vd., 2025). Ba-

uman (2007) özellikle kararsızlık ve güvensizliğin toplumsal bölünmelere yol açtığını, insanları topluluk duygusu ve dayanışmadan uzaklaştırarak daha ben odaklı bireyci ilgi alanlarına ve bireysel odaklı maneviyata yönlendirdiğini öne sürmektedir (Turhan, 2023, 578). Yeni çağ maneviyatının bireysel odağından tatmin olmayan insanlar Mevlâna gibi daha kolektivist kültürleri ve biz duygusunu öne çıkaran alimlere büyük ilgi göstermektedir. Tasavvuf modern dünyanın karmaşa ve zorlukları içinde bireyler ve toplumlara şifa sunmakta ve anlam arayışlarını kolaylaştırmaktadır (Budhwani ve McLean, 2019, 206).

Öyle görünüyor ki özünden koparılmış Doğu maneviyatı sadece Mevlâna'nın eserlerine yönelik bir durum değildir. Bazı durumlarda dini baskı, dini kurumlarda deneyimlenen ayrımcılık, zorbalık gibi psikolojik sebepler de insanları bu icat edilmiş manevi oluşumlara itmektedir. Giderek artan bireysel sekülerliğin değer yargısı haline gelmesi gibi sosyolojik sebepler de insanların kurumsallaşmış dinlerden uzaklaşmaları ve manevi doyum için bu yeni manevi oluşumlara yönelmelerine sebep olabilir. Ancak, bu yönelmeler içinde bazı kişiler Mevlâna'nın öğretileri ile tanışarak, daha derin ve hakiki öğrenme ve özüne uygun pratiklere yönelmektedir.

Her ne kadar İslam'dan koparılmayı eleştirsek de ne olursa olsun onun sesinin başka kıtalarda yankılanıyor olması insanlık adına umut vericidir. Amerika'da özellikle son yıllarda Müslüman algısı değişirken pek çok insan Mevlâna ve öğretileri sayesinde genel hayat adabı öğrenerek daha iyi birer insan olmaya çalışıyorlar. Bugün doğduğu topraklardan kilometrelerce uzakta ve yüzyıllar sonra Amerika'da Mevleviliğin geleneğe ve İslami öğretilere bağlı kalarak, hakikate sadakatle uygulanıyor olması yaşayan bir gelenek olarak farklı kıtalarda devam etmesi Mevlâna'nın ve onun mesajının büyüklüğüne bir göstergedir.

Mevlâna hangi ülkeden ve kültürel gruptan gelmiş olursa olsun Amerika'daki Müslümanlar tarafından bilinir ve saygıyla anılır. Mevlâna derin bir Müslüman âlim, ilahiyatçı ve tasavvuf ehli olarak kabul görse de ana akım camilerde, camide verilen eğitim veya vazalarda genellikle Mevlâna'ya ve tasavvuf öğretilerine vurgu yapılmaz. Mevlâna'nın öğretilerinin cami veya genel Müslüman top-

lum yaşamında yansması sınırlıdır ve resmi dini öğretilerden ziyade daha kültürel, edebi ve maneviyata dayalı alan ve etkinliklerde daha belirgindir. Omid Safi'nin bir konuşmasında belirttiği gibi, İslam'ı Rumi'ye getirmek kadar Rumi'yi de İslam'a getirmeye ihtiyaç vardır.

Mevlâna göçmen Müslümanların yeni ülkelerinde yeniden kimlik inşalarında rehberlik eder, bir nevi “yuvaya dönüşü” sağlar. Amerikalı Müslümanlar kimlikleriyle boğuşmaya devam ederken, onun öğretileri ile tasavvuf arasındaki etkileşim kişisel bir ilham kaynağı ve toplumsal dayanıklılığı geliştirmek için bir kültürel kaynak olarak da hizmet etmektedir (Hasyim vd., 2024, 30). Aynı şekilde inançlarında daha fazla manevi derinlik arayan Müslümanlara da rehberlik eder. Yani Mevlâna'nın ana akım Amerikan İslam uygulamaları üzerindeki etkisi, doktrinel olmaktan ziyade ilham verici ve kültürelidir.

Mevlâna'nın öğretileri İslamofobi'ye dayalı klişeleri çürütmek, dinler arası diyalog için ve farklı inanç grupları arasında köprü kurmak için de yol gösterir. Farklı inanç geleneklerini dışlamak yerine ortak bir insanlık anlatısını benimseyen inanç ve dinler arası ilişkilerin geliştirilmesinde Mevlâna'nın evrensel mesajı önemli bir yere sahiptir (Mokrani, 2022). Onun derin manevi gerçekleri dile getirme becerisi, farklı inançlara mensup kişilerin ortak bir zemin bulmalarını hem kişisel manevi yolculuklarını zenginleştirmelerine hem de başka inanç sistemlerini anlamalarına fırsat sağlamıştır (Lane, 2015). Mevlâna'nın pek çok Katolik ve Protestan kitaplarında anıldığını görüyoruz (Lewis, 2000, 508). Şiirlerinin günümüz yorumcularından Andrew Harvey'in de vurguladığı üzere, Mevlâna günümüzde birçok Amerikalı tarafından manevi bir rehber olarak görülmektedir (El-Zein, 2000, 72).

Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Mevlâna

Mevlâna'nın öğretileri sosyal ve beşerî bilimlerle doğrudan bağlantılı olmasına rağmen, anaakım kuram ve araştırmalarda yer almazken, sınırlı bir bakış açısıyla incelenir. Sosyal, beşerî bilim ve edebiyatta da oryantalist tutum açıktır. Bu alanlarda oryantalizm, Doğu öğretilerinin kültürel, dini ve sosyal bağlamlarından koparılacak yeniden paketlenmiş ürünleri olarak ortaya çıktığı gibi tamamen

göz ardı ederek de kendini gösterir. Dünya düşün tarihinde farklı kültür ve dillerin düşünce sistemleri üzerindeki tarihsel hakimiyet ve etkileri hatırlandığında yaklaşık olarak 600-1200 yıllarında hâkim olan Orta Doğu, Arap ve Fars düşünürler ve Arapça ve Farsçanın baskınlığı olmasına rağmen sosyal ve beşerî bilimler alanlarında Batı'da bu düşünürlerden izler bulmak son derece zordur. İslami öğretiler ve felsefeler neredeyse tamamen göz ardı edilmektedir; Arap, Fars, Anadolu entelektüel mirasının yaklaşık altı yüz yıllık katkıları ne tartışılmakta ne de değerlendirilmektedir. Doğu felsefelerine atıfta bulunulduğunda, bunların sıklıkla sadece "beyazlaştırılmış" bir Budizm algısının ötesine geçmediği ve bazen yalnızca sınırlı sayıda kadim Japon veya Çin felsefesine referans verildiği görülür. Bu bağlamda, yüzyıllar boyunca düşünce sistemlerinin gelişimine önemli katkılarda bulunan birçok İslam düşünürü, ilahiyatçı ve filozof sistematik olarak ihmal edilmektedir. Söz konusu durum basit bir gözden kaçırma olarak açıklanabileceği gibi, kökeninde oryantalizmden kaynaklanan daha derin bir yetersizlik algısı da bulunabilir. Nitekim kapsamlı bir felsefi temele dayandığını iddia eden kuramlar Galen'in dört mizaç teorisini geliştiren ve modern Batı tıbbını etkileyen İbn-i Sina'yı görmezden gelebilmekte, Gazali'nin *Kimya-ı Saadet*, *Mutluluğun Simyası* eseri İngilizceye pek çok kez çevrilmiş olmasına rağmen mutluluk bilimi olarak anılan günümüzün en popüler psikoloji alanı pozitif psikolojinin tarihsel ve felsefi temellerinde hiç yer bulamamaktadır. Bu durum, Doğu düşüncesinin Batı akademik ortamında nasıl seçici ve kısmi bir şekilde yeniden üretildiğini ve İslami entelektüel katkıların sistematik olarak göz ardı edildiğini göstermektedir. Benzer şekilde Mevlâna'nın öğretilerinin pek çok sosyal ve beşerî bilimler alanına katkıda bulunabileceği halde onun üzerine çalışmalar ana akım yayınlarda henüz yer bulamaktadır. Yapılan çalışmalar genelde Doğu asıllı akademisyenler tarafından yürütülmektedir.

Psikolojide Mevlâna alanın tarihi boyunca ilham vermiştir. Carl Jung atıfta bulunmadan alıntılar yaparken, Jungcu terapist Helen Luke Mevlâna'yı hoşgörü savunucusu olarak tanımlamıştır. Erich Fromm öğrencisi Arasteh'in *Rumi the Persian Rumi, Bir Farslı* eserinin önsözünde Mevlâna'yı derinlemesine anlatmıştır (Lewis, 2000, 512). Çoğu zaman çalışmalar genellikle paralellik kurma, benzerlik

ya da karşılaştırma düzeyindedir. Özellikle erken dönem çalışmalarda doğrudan alıntılara rastlanmaz.

Mevlâna'nın öğretileri en çok bilinçli farkındalık, *mindfulness*, alanında incelenmiştir. Eserleri farklı kuramsal bağlamlarda incelenmiştir, örneğin Farkındalık Temelli Stres Azaltma (MBSR) (örn. Mirdal, 2010) Kabul ve Taahhüt (Yüklenim) Terapisi (örn. Karaaziz ve Yakar, 2025) ve varoluşsal kuram logoterapi gibi terapi modelleri bağlamında değerlendirilmiş (örn. Moshashai vd., 2023) karşılaştırmalı kuram çalışmalarında Rumi alıntılarına rastlanmaktadır (örn. Bazzano, 2008, 132). Şiirleri psikoterapide alegori ve metaforların gücü (örn. Alipour vd, 2024) ve genel ruh sağlığı bağlamında incelenmiştir (örn. Fakhruddin Al-Razi, 2024)

İslami psikoloji alanında çalışmalar yaygınlaşmakta, ana akım psikoloji ve terapi modellerine İslam'ı eklemek yerine, İslam temelli kuramsal çalışmalar yaygınlaşmaktadır (örneğin Awaad ve Nursoy-Demir, 2024; Rothman, 2021). Bu alanda çalışmalar arttıkça Mevlâna üzerine araştırmalar ve uygulamaların yolu da açılmış olacaktır. Ruh sağlığı ve psikoloji alanında sömürge karşıtı ve bağımsızlaşma psikolojisi (*liberation psychology*) akımları giderek güçlenmektedir. Sömürge karşıtı akımlar, yerel bilgelikleri ve kültürel uygulamaları psikolojik uygulama ve araştırmalara dahil ederek Avrupa/beyaz merkezci psikolojik paradigmalara sorgular (Malherbe, 2020, 204; Harrell vd., 2025, 670). Ruh sağlığını şekillendirmede kültürel bağlamın, tarihin ve güç dinamiklerinin önemini genellikle göz ardı eden psikolojik kuramlardaki genel sömürgeci mirasları ortadan kaldırmayı amaçlar. Bu eleştirel kuramsal çerçeve araştırmacılara Mevlâna çalışmalarının kavramsallaştırılacağı yeni fırsat sunmaktadır.

Edebiyat alanında, Mevlâna'nın metinleri genellikle şiirsel yapısı, tematik zenginliği ve felsefi derinliği açısından incelenir (Alipour vd., 2024; Nafisah, 2022). Othello'yu Rumi ve Hristiyan çerçeveden okumak gibi farklı çalışmalar mevcuttur. Yine bu alanda İngiliz edebiyatının babası kabul edilen Geoffrey Chaucer'in eserleri ile karşılaştırmalı çalışma, İslam dünyasının efsanevi ismi olarak nitelendirilen Mevlâna'nın eserleri karşılaştırılmıştır (Langis, 2023).

Jamal J. Elias (2025), Mevlâna'dan sonraki tarihsel dönemleri

araştırarak Mevlevileri duygusal yakınlığa dayanan bir topluluk olarak tanıtır Mevlâna'nın öğretileri ve Mevlevi manevi yaşamını tarihsel olarak incelemiştir. Bu kitap öğretilerin ve geleneğin anlaşılması açısından farklı çalışmalara temel oluşturabileceği için önemlidir. Aynı zamanda Kabir ve Camille Helminski önderliğinde Mevlevi Adab ve Erkanı, Eflaki Dede'nin hikayelerinin çevirileri de tarihsel gelişim ve geleneğin inceliklerinin doğru anlaşılmasına öncülük eden çalışmalar yayınlanmıştır (bakınız sufism.org).

Sosyolojik olarak, Mevlâna'nın öğretileri kültürlerarası yetkinlik ve kimlik bağlamında incelenerek, Mevlâna'nın fikir ve eserlerinin dış politika ve diplomatik uygulamalarda yumuşak güç biçimi olarak kullanıldığı diplomatik bir yaklaşım olan "Rumi Diplomasisi" tanımlanmıştır (Ulung, 2023, 27). Sosyal adalet ve aktivizm alanlarında öğretilerine dayalı ilkelere ortaya konmuştur (örn. D'Souza, 2014). Mevlâna'nın öğretileri Amerika'da çeşitli sanat formlarını da etkilemiş ve ilham vermiştir (Lewis, 2000 616). Mevlâna'nın etkisi mimariye dek uzanmaktadır; çağdaş Amerikalı mimar Nader Khali-li, tasarımda sanatsal ve insani düşünceleri harmanlamak için Mevlâna'nın felsefelerinden yararlanmıştır (Lewis, 2000, 606).

Karşılaştırmalı din alanında ise Hz.Mevlâna en sık karşımıza çıkan İslam alimidir. Örneğin Mevlâna'nın öğretileri ile Meister Eckhart karşılaştırılır (Zarrabi-Zadeh, 2016), ve Vedānta, Buddhism, ve Śaivism ile paralellikleri incelenir (Vaziri, 2015). Daha kapsamlı olarak Azizlerle Sirt Çantalı Gezinti: Manevi Bir Uygulama Olarak Vahşi Doğa Yürüyüşü, (Backpacking with the Saints: Wilderness Hiking as Spiritual Practice, Lane, 2015) Üç Mistik bir Han'a Girer: Rumi, Meister Eckhart ve Moses de León'un Ortaçağ Venedik'inde Geçmiş ve Geleceğe Dair Bir Buluşması (Three Mystics Walk Into a Tavern: A Once and Future Meeting of Rumi, Meister Eckhart, and Moses de León in Medieval Venice) (Harrington ve Hall, 2015) gibi pek çok örnek genellikle Mevlâna'yı bir mihenk taşı olarak kullanır.

Sonuç

Mevlâna'nın Amerika'daki yansımaları, yalnızca edebi çevirilerin değil, aynı zamanda insanlığın ortak anlam arayışının da göstergesidir. Onun şiirleri ve öğretileri, yüzyıllar ve coğrafyalar ötesinde yankılanarak hem bireysel hem kolektif düzeyde bir yankı bulmuştur. Bununla birlikte, bu yankının oluştuğu zeminde oryantalist temsiller, kültürel yağmalama ve maneviyatın ticari pazara uygun hale getirilmesi gibi katmanlı faktörler etkili olmuştur. Mevlâna'nın öğretileri, kimi zaman İslami ve tasavvufi köklerinden koparılmış, kimi zaman da "evrensellik" adına yerel anlamlarından soyutlanmıştır. Bu durum, onun düşüncelerinin derinliğini yüzeyselleştirme riski taşısa da aynı zamanda insanlığın ortak manevi özüne dokunan yönünü de görünür kılmıştır.

Bugün Mevlâna, Amerika'da üç ayrı düzlemde varlık göstermektedir: popüler kültürün ilham verici "Rumi"si, İslami geleneğe bağlı bilge Mevlâna ve akademik dünyanın eleştirel incelemelerine konu olan düşünür. Bu üç imge, onun mesajının farklı kültürlerde nasıl yeniden üretildiğini, dönüştüğünü ve aynı zamanda nasıl direnç gösterdiğini göstermektedir. Mevlâna'nın mesajı, köklerinden koparıldığında bile hâlâ birleştirici, iyileştirici ve dönüştürücü bir güce sahip olarak görünmektedir. Bu nedenle, Mevlâna'nın Amerika'daki yansımaları yalnızca bir çeviri, popülerleşme ya da kültürel etkileşim hikâyesi değildir. Aynı zamanda insanın kendini, ötekini ve aşkın olanı yeniden anlama çabasına katkıda bulunur. Onun öğretileri yalnızca edebiyatta değil, psikoloji, sosyoloji, insan kaynakları, politika, ilahiyat, sanat, eğitim ve kişisel gelişim alanlarında da ilham kaynağı olmuştur. Müslüman Amerikalıların kimlik inşasında, bireylerin anlam ve manevi arayışı içinde Mevlâna yüzyıllar önceden rehberlik sunmaktadır. Dolayısıyla, Mevlâna'nın Amerika'daki popülerliğini yalnızca metalaştırma, kültürel yağmalama ya da oryantalist bir merakla açıklamak eksik kalır. Kimi zaman bağlamından koparılsa bile, onun mesajı hâlâ insanları birbirine yaklaştırır, ötekilik algısını yıkar. Bu yönüyle o hem zamanın hem de kültürlerin ötesinde, insanlığın ortak varoluşuna seslenen bir manevi rehber olarak etkileyici gücünü sürdürmektedir.

Kaynakça

- Abbaspour, Bitā Nāghmeh vd. "Ideological Manipulation Of Translation Through Translator's Comments: A Case Study Of Barks' Translation Of Rumi's Poetry". *Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities*, 29/3 (2021), 1831-1851.
<https://doi.org/10.47836/pjssh.29.3.19>
- Allegrente, J. P. vd. *Anxiety Culture: The New Global State of Human Affairs*. Johns Hopkins University Press, 2025.
- Alipour, Faeze vd. "A Scoping Review On The Use Of Rumi's Allegories And Metaphors In Psychotherapy". *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences*, 18/2 e142718 (2024).
<https://doi.org/10.5812/ijpbs-142718>
- Ansari, Amirali-Jahantigh, Hossein. "Evokers of the Divine Message: Mysticism Of American Transcendentalism In Emerson's 'Nature' And The Mystic Thought In Rumi's Masnavi". *Theory and Practice in Language Studies*, 9/11 (2019), 1442-1448.
<https://doi.org/10.17507/tpls.0911.10>
- Arjana, Sophia Rose. *Buying Buddha, Selling Rumi: Orientalism and the Mystical Marketplace*. Oneworld Academic, 2020.
- Awaad, Rania - Nursoy-Demir, Merve. *Maristāns and Islāmic Psychology: A historical model for modern implementation* (1st ed.). Routledge, 2024.
<https://doi.org/10.4324/9781003329589>
- Bauman, Zygmunt. *Liquid Times: Living In An Age Of Uncertainty*. Polity Press, 2007.
- Bazzano, Manu. "When Rogers met Adler: Personal Notes on Power, Masculinity and Gender in Person-Centred Therapy". 125-135. *Adlerian Society Year Book*. Chippenham: Rowe, 2008.
- Budhwani, Nadir. N. - McLean, Gary. N. The Roles Of Sufi Teachings In Social Movements: An HRD Perspective. *Advances in Developing Human Resources*, 21/2 (2019), 205-223.
<https://doi.org/10.1177/1523422319827938>
- Cihan Artun, F. Betül. Americanization of Rumi: The impact of Coleman Barks's appropriative translations. *Arizona Quarterly*, 79/4 (2023), 71-97.
- Copes, Heith vd. "Plants Don't Have A Culture To appropriate: Accounting For Accusations Of Cultural Appropriation Of Peyote Ceremonies". *Sociology Compass*, 19/3 (2025) e70048, 1-10
<https://doi.org/10.1111/soc4.70048>
- D'Souza, Radha. "What Can Activist Scholars Learn From Rumi?" *Philosophy East and West*, 64/1 (2014), 1-24.
- Dugan, Max Johnson. "Buying Buddha, Selling Rumi". *American Journal of Islam and Society*, 39/3-4 (2023), 198-203.

- <https://doi.org/10.35632/ajis.v39i3-4.3154>
- El-Zein, Amira. "Spiritual Consumption In The United States: The Rumi Phenomenon". *Islam and Christian-Muslim Relations*, 11/1 (2000), 71-85. <https://doi.org/10.1080/095964100111526>
- Fakhruddin Al-Razi, Muhammad vd. "Mevlana Psychology: Rumi's Contributions To Mental Health Concept And Practice Development". *Journal of Spirituality in Mental Health*, 27/1 (2024), 141-161.
- Giddens, Anthony. *Modernity And Self-Identity: Self And Society In The Late Modern Age*. Polity Press, 1991.
- Harrington, James C., - Hall, Sidney. G. (Eds.). *Three Mystics Walk Into a Tavern: A Once and Future Meeting of Rumi, Meister Eckhart, and Moses de León in Medieval Venice*. Hamilton Books, 2015.
- Haddad, Yvonne Yazbeck. - Harb, Nazir Nadir. "Post-9/11: Making Islam An American Religion". *Religions*, 5/2 (2014), 477-501. <https://doi.org/10.3390/rel5020477>
- Harrell, Shelly. P. vd. "Toward A Decolonial-Liberation Orientation For Psychological Practice: Humanization, Praxis, And The African Wisdom Of Sankofa". *American Psychologist*, 80/4 (2025), 670-684. <https://doi.org/10.1037/amp0001552>
- Hasyim, Fuad. vd. "From East To West: Carl W. Ernst's Insight Into Sufism's Impact On Islamic Studies In America". *IJISH (International Journal of Islamic Studies and Humanities)*, 7/1 (2024), 20-44. <https://doi.org/10.26555/ijish.v7i1.9948>
- Helminski, Kabir. *The Knowing Heart: A Sufi Path Of Transformation*. Shambhala, 1999.
- Hermansen, Marcia K. "In the garden of American Sufi movements: Hybrids and perennials". *New Trends And Developments In The World Of Islam*. P. B. Clarke. 155-178. Luzac Oriental, 1997.
- Karaaziz, Meryem - Yakar, Sümeýra. Rumi's Teaching And Acceptance Commitment Therapy: A Psychotherapeutic Integration. *Journal of the Scientific Mysticism and Literature*, 1/1 (2025), 95-107. <https://doi.org/10.32955/neujsml202511943>
- Lane, Belden. C. *Backpacking With The Saints: Wilderness Hiking As Spiritual Practice*. Oxford University Press, 2015.
- Langis, Unhae Park. "Sufi Theoeroticism, The Sophianic Feminine And Desdemona's Tragic Heroism". *Shakespeare's Virtuous Theatre*, 205-228. Edinburgh University Press, 2023. <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474499040.003.0011>
- Lewis, Franklin D. *Rumi: Past And Present, East And West: The Life, Teaching And Poetry Of Jalâl Al-Din Rumi*. Oneworld Publications, 2000.
- Malherbe, Nick. "Articulating Liberation Psychologies Of Culture". *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 40/4 (2020), 203-218.

- <https://doi.org/10.1037/teo0000126>
- Marks, Alexandra. "Persian poet top seller in America". *The Christian Science Monitor*. 1997 November 25.
<https://www.csmonitor.com/1997/1125/112597.us.us.3.html>
- Merwin, W. S. "Echoes of Rumi." *The New York Review of Books*, 13 June 2002.
www.nybooks.com/articles/2002/06/13/echoes-of-rumi/
- Mirdal, Gretty M. Mevlana Jalāl-Ad-Dīn Rumi And Mindfulness. *Journal of Religion and Health*, 51/4 (2010), 1202-1215.
<https://doi.org/10.1007/s10943-010-9430-z>
- Mokrani, A. "The Cross In Rūmī's Maṭnawī". *Religions*, 13/7 (2022), 611.
<https://doi.org/10.3390/rel13070611>
- Moshashai, Seyyid. Kianuddin vd. "The Efficacy Of A Logotherapy Educational Program Based On Rumi's Thoughts On The Mental Well-Being Of Chronic Mental Patients' Families". *Journal of Clinical Research in Paramedical Sciences*, 12/1 (2023). <https://doi.org/10.5812/jcrps-133581>
- Mosley, Ariel. J. vd. "Perceptions Of Harm And Benefit Predict Judgments Of Cultural Appropriation". *Social Psychological and Personality Science*, 15/3 (2023), 299-308.
<https://doi.org/10.1177/19485506231162401>
- Nabizadeh, Golnar. "Said, Edward". *The Encyclopedia of Postcolonial Studies*, 1-3 (2016).
<https://doi.org/10.1002/9781119076506.wbeps318>
- Nafisah, Nahdia Ilma. "Religious Moderation Represented Through Rumi's Thought In The Masnavi Book". *Journal of Literature, Linguistics, & Cultural Studies*, 1/1 (2022), 323-338.
<https://doi.org/10.18860/lilics.v1i1.2243>
- Naghmeh-Abbaspour, Bitā, vd. "Ideological Manipulation Of Translation Through Translator's Comments: A Case Study Of Barks' Translation Of Rumi's Poetry". *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 29/3 (2021), 1831-1851.
<https://doi.org/10.47836/pjssh.29.3.19>
- Naghmeh-Abbaspour, Bitā. - Amini, M. "Persian Rumi in American Context: investigating ideological manipulation of illustrations". *E-Bangi Journal of Social Science and Humanities*, 19/2 (2022).
<https://doi.org/10.17576/ebangi.2022.1902.11>
- Pifer, Michael. "The macrocosmic Masnavī". In *Kindred Voices: A Literary History of Medieval Anatolia*. Yale University Press, 2021. 57-73.
- Ren, Shuping. "Translation as Rewriting". *International Journal of Humanities and Social Science*, 3/18, (2013), 55-66.
- Rothman, Abdallah. *Developing a model of Islamic psychology and psychotherapy: Islamic theology and contemporary understandings of psychology*. Rout-

- ledge, 2021.
- Saber, Indlieb Farazi. "A tale of two Rumis – of the East and of the West". *Al Jazeera*. 2023, December 17.
<https://www.aljazeera.com/features/2023/12/17/a-tale-of-two-rumis-of-the-east-and-of-the-west>
- Said, Edward. W. *Orientalism*. Pantheon Books, 1978.
- Schimmel, Annemarie. *Rumi's World: The Life and Work of the Great Sufi Poet* (orig. I Am Wind, You Are Fire). Shambhala, 2001.
- Şimşekler, Nuri. "Mevlâna'nın Eserleri İle İlgili Yabancı Dillerde Yapılan Çalışmalar (1973-2005)". *Mevlana Araştırmaları-1*. ed. Adnan Karaismailoğlu. 159-212. Ankara: Akçağ Yayıncılık, 2007.
- Turhan, Pürnur. "New Age Sufism And Its Foundations: The Case Of Mevlâna Celaleddin Rumi In Roger Housden's Chasing Rumi". *Akademik Hassasiyetler*, 11/25 (2024), 570–601.
<https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1392590>
- Ulung, Alessandro Kurniawan. "The Influence Of Jalal Al-Din Rumi's Thoughts in Rumi Diplomacy". *Journal of Islamic Civilization*, 5/1 (2023), 26-43.
<https://doi.org/10.33086/jic.v5i1.3981>
- Vaziri, Mostafa. *Rumi and Shams' silent rebellion: Parallels with Vedanta, Buddhism, and Shaivism*. Palgrave Macmillan, 2015.
<https://doi.org/10.1057/9781137530806>
- Zarrabi-Zadeh, Saeed. *Practical mysticism in Islam and Christianity: A comparative study of Jalāl al-Dīn Rūmī and Meister Eckhart* (1st ed.). Routledge, 2016.
<https://doi.org/10.4324/9781315657790>